

MAKSUTASEEN TASAPAINOTTAVA ERÄ

SISÄLLYS:

	sivu
1. Yleistä	1
2. Tasapainottavan erän luonne	2
2.1 Erän vuosittaiset muutokset	3
2.2 Tasapainottava erä neljännesvuosittain	3
3. Mittaamisongelmat	4
3.1 Vaihtotase	4
3.2 Pääomatase	6
4. Maksutaseen erien korjausten vaikutus tasapainottavaan erään	7

MAKSUTASEEN TASAPAINOTTAVA ERÄ

1. Yleistä

Selvityksessä analysoidaan Suomen ja ulkomaiden välisten liiketoimien kirjautumista vuosien 1975-1990 maksutaseisiin ja siitä syntyviä virheitä. Maksutaseen tietolähteistä merkittävimpiä olivat tuolloin ulkomaankauppatilastot, Suomen ja ulkomaiden väliset maksut, pääomavirrat Suomeen (pitkäaikaisen velan lupatiedot) ja Suomesta ulkomaille (pitkäaikaisten luottosaamisten rekisteri), saamisten ja velkojen kantatiedot (saadaan laskeamalla kurssimuutosten ja muiden arvostuserien perusteella) sekä korot, osingot ja muut tuotot.

Maksutasetilastoinnin virheitä tarkastellaan seuraavassa lähinnä vain maksutasetta tasapainottavan erän näkökulmasta.

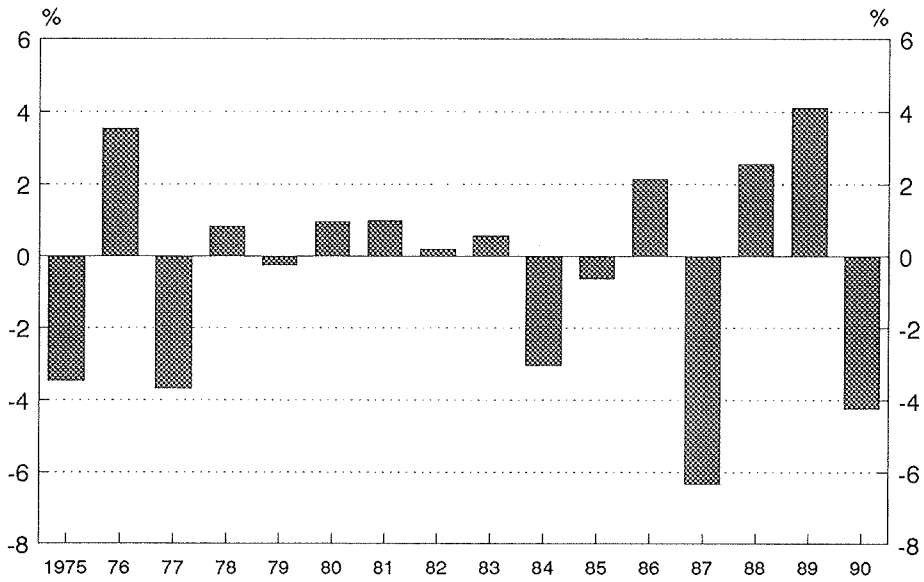
2. Tasapainottavan erän luonne

Maksutase on tilinpitoasetelma kansantalouden ulkomaisista liiketoimista tietyn ajanjakson, esimerkiksi vuoden, aikana. Maksutase laaditaan kahdenkertaisen kirjanpidon periaatteella, so. kukin ulkomainen liiketoimi kirjataan sekä maksutaseen tulo- että menopuolelle. Näin maksutaseen tulot ja menot, jos tilastointi on täsmällistä ja virheetöntä, ovat aina yhtä suuret.

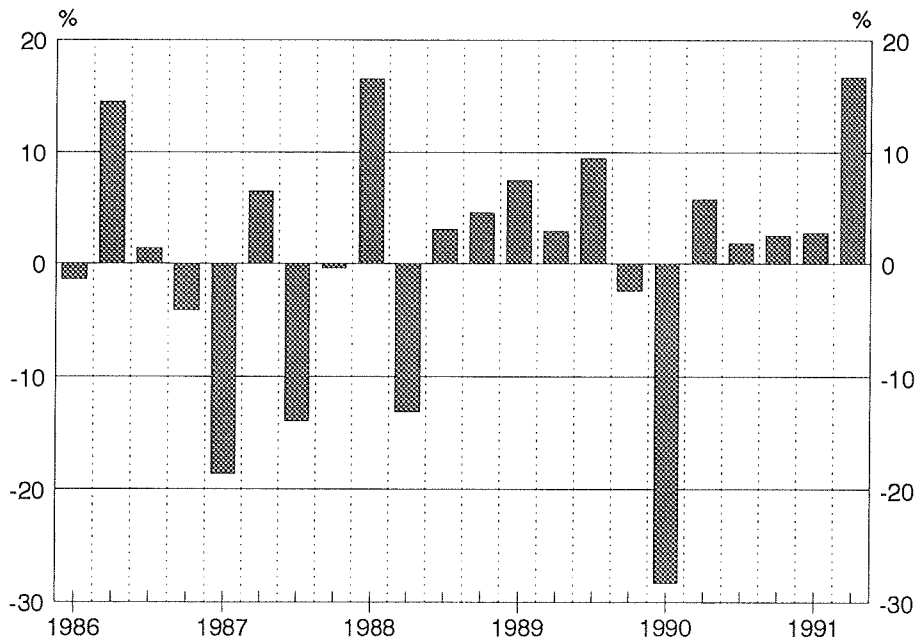
Vaihtotaseen alijäämää (tai ylijäämää) vastaa yhtä suuri ulkomaisen velan kasvu/saamisten supistuminen (tai saamisten lisäys/velkojen pieneneminen).

Tilastot laaditaan käyttämällä lukuisia eri tietolähteitä. Tietolähteiden luotettavuus vaihtelee ja niiden yhteen sovittaminen on vaikeaa. Erilasten tietolähteiden yhdistämisestä seuraa, että maksutaseessa ei päästä täyteen virheettömyyteen. Maksutasetilasto täsmätään niin, että siihen lisätään tasapainottava erä, "ns. virheelliset ja tunnistamattomat erät". Erä on kaikkien virheellisten ja tunnistamattomien tietojen summa (netto). Maksutaseen analysoijalle tasapainottavan erän suuruus ja vaihtelut saattavat antaa tietoa maksutase-erien käyttäytymisestä. Suuretkin tasapainottavan erän satunnaisvaihtelut ovat mahdollisia. Jos erä on aina positiivinen (tai aina negatiivinen), niin silloin on syytä etsiä käytetyistä tilastoista systemaattista virhettä tai useita saman suuntaisia virheitä.

MAKSUTASEEN VIRHEELLISET JA TUNNISTAMAT-
TOMAT ERÄT %:na vaihtotaseen tuloista
VUOSITTAIN

NELJÄNNESVUOSITTAIN

Tasapainottavan erän satunnainen ja voimakas kasvu merkitsee sitä, että virhe on lähinnä pääomataseen puolella. Juoksevat tavara- ja palvelukaupan erät eivät voi vaihdella niin paljon kuin esim. vuosien 1987 ja 1990 neljännesvuosittaiset tasapainottavan erän muutokset ovat olleet.

2.1 Erän vuosittaiset muutokset

Vuodesta 1970 lähtien Suomen maksutaseen tasapainottava erä on vuositasolla ollut positiivinen lukuunottamatta vuosia 1975, 1977, 1984, 1987 ja 1990. Positiivinen tasapainottava erä tarkoittaa sitä, että kaikkia vaihtotaseen nettotuloja ei ole mukana tilastoissa, nettomenot on kirjattu liian suuriksi (vaihtotaseen alijäämä on siten tilastoitettu liian suureksi) tai pääomataseen valuuttavirtoja ulkomailta on jäänyt pois tilastoista. Todennäköisesti virheitä on sekä vaihtotaseen että pääomataseen erissä. Suomen maksutaseessa 1988 - 1990 vuosittainen tasapainottava erä on ollut 3 - 4 % vaihtotaseen tuloista, mikä vastaa 1 % nimellisarvoisesta bruttokansantuotteesta.

Esimerkiksi Isossa Britanniassa positiivinen tasapainottava erä on kasvanut vuodesta 1984 lähtien nopeasti. Vuonna 1989 tasapainottava erä oli 3 % bruttokansantuotteesta.

2.2 Tasapainottava erä neljännesvuosittain

1980-1983 neljännesvuosittainen tasapainottava erä oli vielä ensimmäisellä vuosipuoliskolla negatiivinen ja vuoden jälkipuoliskolla positiivinen. Erä oli suurimmillaan alle 10 % kyseisen neljänneksen vaihtotaseen tuloista. Heilahtelut olivat siksi säännöllisiä, että niiden voi olettaa olleen peräisin tietojen kirjaamiseen vaikuttavista ajoitustekijöistä. 1984-1986 ja 1989 tasapainottavassa erässä ei ole systemaattista vuoden sisäistä vaihtelua. Tuolloin vuosittainen tasapainottava erä jäi pieneksi. 1987-1988 ja 1990 tasapainottava erä on kasvanut. Kyseisinä vuosina maksutaseen laadinnassa käytettävät tietojärjestelmät ovat olleet voimakkaan kehittelyn alaisia. Tämä selittää sen, että tasapainottava erä on ollut vuosimuutoksenakin 3-4 % vaihtotaseen tuloista. Erässä ei ole viime vuosinakaan ollut systemaattista vaihtelua.

1980-luvun alussa voi tasapainottavan erä vaihteluiden perusteella päätellä, että vaihtotaseen ja pääomataseen erien tilastointiperiodit eivät olleet aivan samoja. Kokonaiset vuodet pyrittiin kuitenkin tilastoimaan niin, että ajoitusvirheitä ei syntyisi. Useat vaihtotaseen erät kirjattiin maksujen perusteella ja pääomataseen erät kirjanpitoarvon perusteella. Tasapainottavan erän muutokset ilmeisesti olivat ajoituseroja, koska mitään pysyvää trendimäistä kehitystä ei ole havaittavissa.

1980-luvun lopun tasapainottavan erän voimakkaan kasvun ja suurten vaihteluiden syynä saattaa olla pääomataseen virtatietojen puuttuminen. Tietoihin jääneet virheet ovat ilmeisesti seurausta rahoitusmarkkinoiden säännöstelyn purkamisesta ja valuutansäännöstelyn lopettamisesta. Rahoitusmarkkinoiden arvopaperistuminen on ilmeisesti merkittävin tekijä tasapainottavan erän kasvulle.

3. Mittaamisongelmat

Tasapainottavan erän vaihteluiden selityksen etsintä ei ole yhden puuttuvan tiedon tai virheellisen erä etsintää. Virheitä on etsittävä koko maksutaseen tietojärjestelmästä. Maksutaseen tiedoista on erotettavissa eriä, joissa ei oletettavasti ole merkittävästi virheitä ja eriä, joiden tiedot eivät ole yhtä luotettavia. Tietolähteiden luotettavuus vaihtelee, joten niitä olisi aina syytä tarkastella kriittisesti.

Virheellisiä tietoja voi olla kaikissa vaihtotaseen ja pääomataseen erissä. Aikaisemmin oletettiin oleellisen osa virheistä on syntyneen siten, että pääomataseen virtatietoja oli jäänyt kirjaimatta tilastoihin.

3.1 Vaihtotase

Vaihtotaseessa tavarankauppa on lähes 100 %:sti tilastoitu tullauspaikkojen kautta kuljetettavan tavaraviennin ja -tuonnin perusteella. Kuljetettavien tavaroiden ulkomaankauppatilastot ovat täsmällisiä, vaikkakin niitä on syytä aika ajoin kriittisesti tarkastella. Tieto perustuu konkreettisen tavaran kuljettamiseen tullirajan yli. Ulkomaankauppatietoja pidetään kaikkialla varsin luotettavina ja yhtenäisesti tilastoituina erinä.

Kuljetustilastoissa erityisesti merenkulun tiedot eivät ole samoja kuin valuuttamaksutiedot. Tietojen paikkansapitävyyden tarkistamista hankaloittaa se, että tavarakaupan cif-fob kirjauksen eroja on vaikea arvioida. Tavarantuonnin cif-kirjauksesta seuraa (tavarantuonnin arvo sisältää rahdit ja vakuutuksen), että maksutaseen kuljetustaseen tuloksi kirjataan kotimaisten yritysten kuljetukset ulkomaille riippumatta siitä, onko maksaja kotimainen vai ulkomainen asiakas.

Valuutansäännöstelyn aikana olisi ilmeisesti ollut mahdollista, että tavarakaupan maksut eivät esim. puolen vuoden aikavälillä olisi olleet aivan yhtä suuria kuin tullaukset. Maksuaikoja ja -tapoja muuttamalla olisi voinut kauppaa jonkin verran luotottaa. Näin olisi syntynyt ajoituseroista johtuvia tasapainottavan erän heilahteluja. Erot olisivat pitkällä aikavälillä tasoittuneet. Tasapainottava erä oli kuitenkin vuosien 1973-1977 öljykriisien aikaa lukuunottamatta lähes olematon.

Pääomansiirtojen vapauduttua ja säännöstelyn kokonaan lakattua spekuloidaan lähinnä valuuttakurssi-muutoksia odotettaessa. Säännöstelyn lakattua ei ole mitään syytä jättää ilmoittamatta maksuja, joten spekuloinnin ei tulisi näkyä tasapainottavan erän muutoksina.

Palvelukaupan erissä saattaa olla jonkin verran virhettä. Tietojen puuttuminen koskee lähinnä muita palveluja. Muiden palvelujen tietoja on pyritty noin 5 vuoden välein systemaattisesti tarkistamaan. Viimeinen tarkistus tehtiin vuoden 1989 luvulle kesällä 1990. Silloin verrattiin tärkeimpien muiden palvelualojen vientiä ja tuontia tilastokeskuksen tekemien yrityskyselyjen vastauksiin. Selvityksessä oli mukana konsultointi (projekti-kauppa), mainonta ja markkinointi, lakiasia ja atk-palvelut. Erot olivat suurimmillaan 10 - 100 milj. mk kutakin toimialaa kohti. Selvityksen perusteella löydetyt suurimmat puuttuvat erät lisättiin maksutaseeseen. Eniten tietoja puuttui yrityksiltä, joiden vuosittainen kokonaisvienti oli alle 10 milj. markkaa. Kaikilla tämän suuruisilla yrityksillä ei ollut lainkaan kotimaan ja ulkomaiden välisiä maksuja. Erot maksujen ja kyselytietojen välillä olivat kuitenkin niin pieniä, että muiden palvelujen tietojen keruussa ei näytä olevan ainakaan juuri nyt tarvetta tehdä vuosittain runsaasti lisäresursseja vaativia kyselyjä.

Suomen palvelukauppa on noin 20 % tavarakaupasta ja sen tietojen virheet ja puutteet eivät vuosien tilastoinnin kehittämistyön ja erän pienuuden huomioiden voi olla mittavia ja sen laatuksia, että niillä voitaisiin oleellisesti pienentää tasapainottavaa erää.

Pääomankorvaukset ovat olleet vuosittain erityisen selvittelyn alaisia. Suurimpia ongelmia on ollut korkoswappien kirjaamisessa. Vuosina 1987-1989 korjattiin bruttovirtoja noin 2 mrd. markkaa vuodessa. Korjaus tehtiin yhtä suurena poistona sekä menoihin että tuloihin, joten se ei vaikuttanut tasapainottavan erän suuruuteen. Systemaattisia kirjaamisvirheitä on pyritty poistamaan selkeyttämällä valuuttamääräyksiä ja antamalla pankeille yksityiskohtaisia kirjaamisohjeita. Velka- ja saamistilastojen sektoriluokittelussa on ollut puutteita, joten korkotulojen ja -menojen yksityiskohmainen tutkiminen on painottunut aggregaattitietojen tarkasteluun. 1991 käyttöön otettujen yrityskyselyiden vakiintumisen myötä tilanne paranee ja disaggreoitujen sektorittaisten tietojen tutkiminen tulee mahdolliseksi.

Vakuutustiedot kerätään kaikille vakuutusyhtiöille lähetettävän kyselyn avulla, joten tiedot ovat kattavat ja luotettavat.

Valtiokonttorin kirjanpitoon perustuvia julkisen sektorin tietoja on perinteisesti pidetty varsin luotettavina.

Yksityisen sektorin vaihtotasetiedoissa saattaa olla virheitä. On kuitenkin epätodennäköistä, että ne olisivat pääasiallinen selittäjä 1980-luvun lopulla havaittavaan tasapainottavan erän kasvuun.

3.2 Pääomatase

Pääomataseen erien virheiden etsintä on hankalaa, koska kaikilta aloilta kuten kotitalouksien pääomavirroista on vain vähän tutkittua tietoa. Suurin osa virhemahdollisuuksista tulee siitä, että kaikkia eriä ei tavoiteta. Rahamarkkinat muuttuvat ja uudet instrumentit ehtivät tulla ennenkuin tiedonkerääjä ne huomaa. Ulkomaisten liiketoimien monimutkainen rakennelma saattaa hämärtää kotimaan ja ulkomaisten liiketoimien väliset erot (resident-non-resident). Osaa saamisista ja veloista johdettiin saamis- ja velkakantojen erotuksena, jolloin valuuttakurssimuutokset ja arvostusmuutokset tulevat mukaan virtatietoihin.

Suorat sijoitukset on tilastoitu yritysten ilmoitusten ja maksujen perusteella. Tiedot ovat kattavat ja huolella tarkistettut, joten niissä ei pitäisi olla merkittäviä virheitä. Vuosien 1981-1990 virtoihin on lisätty myös uudelleen sijoitetut voitot.

Lainatilastot ovat perinteisesti olleet luotettavia ja monipuolisia. Lainanotto on ollut suurimman osan tarkastelukautta luvanvaraista, joten sitä on seurattu yrityksittäin. Näin ollen virhemahdollisuudet ovat olleet pieniä.

Kauppaluottolaskelmissa lyhytaikaiset tuontiluotot on laskettu vertaamalla tullattua ja maksettua tuontia. Laskelmaa on perinteisesti pidetty pääasiallisena virhelähteenä. Lyhytaikaisten vientiluottojen laskelmien luotettavuutta on myös epäilty, vaikka ne ovat perustuneet yli 100 milj. markkaa vuodessa vieneille yrityksille tehtyihin kyselyihin. Pitkäaikaiset vientiluotot on kattavasti kirjattu. Vientiluottotiedoissa saattaa olla systemaattista harhaa, mutta niissä ei oleteta olevan suuria satunnaisia virheitä.

1980-luvun lopun tiedoissa olevia virheellisyyksiä on eniten löytynyt arvopaperikaupasta. Tietoja on jatkuvasti korjattu, mutta edelleen on mahdollista ettei kaikkia puuttuvia tietoja ole saatu tilastoihin. Tietoja on pyritty parantamaan velvoittamalla pankit ja arvopaperinvälittäjät lähettämään kuukausittaiset raportit ulkomaalaisten kanssa tekemistään kaupoista. Edelleen ongelmana on, miten saada arvopaperikaupan kyselyjen tiedot sovitettua muuhun maksutaseaineistoon.

Tärkeä tehtävä on yhdistää yrityksille, pankeille ja arvopaperinvälittäjille tehdyt kyselyt niin, ettei jotain tietoa jää pois tai jokin tieto tule kirjatuksi useaan kertaan.

4. Maksutaseen erien korjausten vaikutus tasapainottavaan erään

Vuosina 1978-1986 tasapainottavan erän suuruus ja merkki ovat vaihdelleet vähän. Sen jälkeen on ollut enenevässä määrin suuria virtojen ali- tai ylikirjaamisia. Tilastojen tarkistukset ja korjaukset ovat olleet yleisiä. Tasapainottavaa erää on korjattu perättäisinä vuosina ylöspäin ja alaspäin. Korjausten suhteen maksutaseen erät ovat hyvinkin erilaisia. Esim. vaihtotaseen alijäämä on ensimmäisessä julkaistussa tiedossa ollut joskus todellista suurempi. Viime vuosina lopullisissa tiedoissa vaihtotaseen alijäämät ovat olleet suuremmat kuin ensimmäisissä arvioissa. Erot eivät ole olleet kuitenkaan huolestuttavan suuria.

Vuosien 1990-1991 aikana on merkittävästi korjattu lähinnä pääomataseen tilastoja. Korjausten seurauksena vuosien 1980-1989 yhteenlaskettu tasapainottavan erän summa saatiin supistumaan 8.2 mrd. markasta 2.1 mrd. markkaan.

1991 otettiin suorien sijoitusten tilastoinnissa käyttöön tilinpäätöksiin perustuvat tiedot. Samalla sijoituskantatiedot korjattiin vuoteen 1981 asti. Korjausten seurauksena vuosien 1981-1989 yhteenlasketut suorat sijoitukset ulkomaille supistuivat 4.1 mrd. markkaa ja sijoitukset Suomeen kasvoivat 8.9 mrd. markkaa. Suomen ulkomainen nettovelka kasvoi näillä korjauksilla 13.2 mrd. markkaa. Korjaus ulotettiin myös vaihtotaseen puolelle niin, että uudelleen sijoitetut voitot otettiin mukaan vaihtotaselaskelmiin. Tämä lisäsi vuosien 1981-1989 yhteenlaskettua vaihtotaseen alijäämää 3.1 mrd. markkaa.

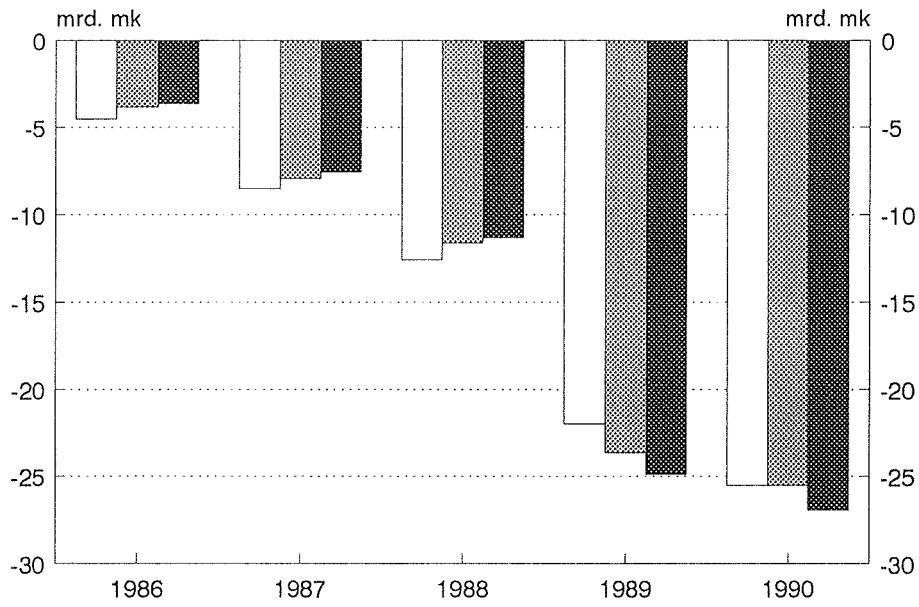
Vuosina 1990-1991 on tehty pienempiä korjauksia lähes kaikkiin 1980-luvun lopun vaihtotaseen eriin sekä arvopaperikauppatilastoihin, joten tasapainottavan erän yhteenlaskettussa paranemisessa on mukana myös muita kuin suorien sijoitusten tilastojen korjauksia.

Sivujen 8-15 kuvioissa esitetään tiedot vaihtotaseen pääeristä, lainoista ja arvopaperikaupasta sekä suorista sijoituksista siten, että ensiksi on kunkin vuoden lopun tieto 3 kuukauden viipeellä. Seuraava pylväs kuvaa ensimmäistä lopullista tietoa, mikä valmistuu noin 1 1/2 vuoden kuluttua. Viimeinen pylväs esittää elokuussa 1991 valmistunutta tietoa. (1991 tuotettuihin tietoihin on lisätty vuosille 1986-1990 myös suorien sijoitusten uudelleen sijoitetut voitot.)

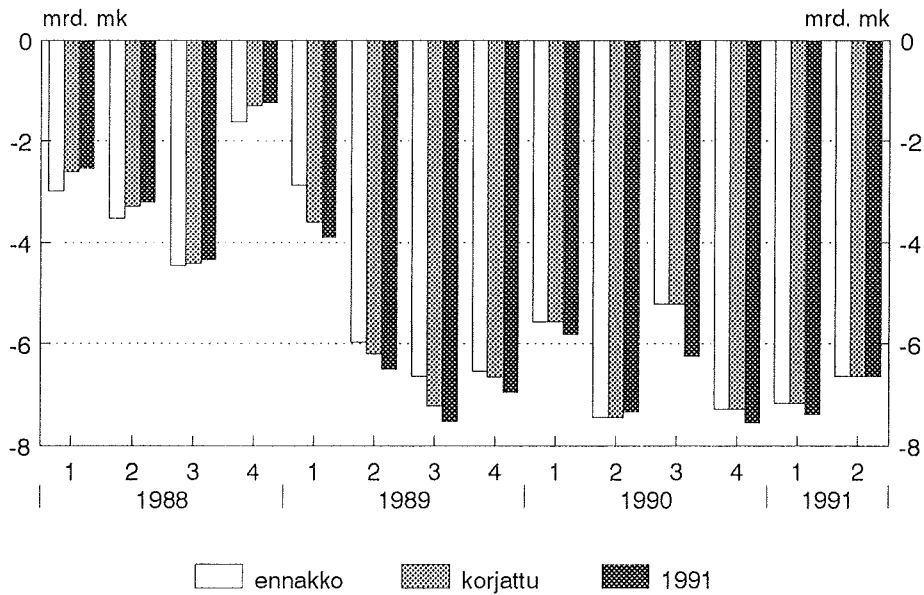

VAIHTOTASE

VUOSITTAIN

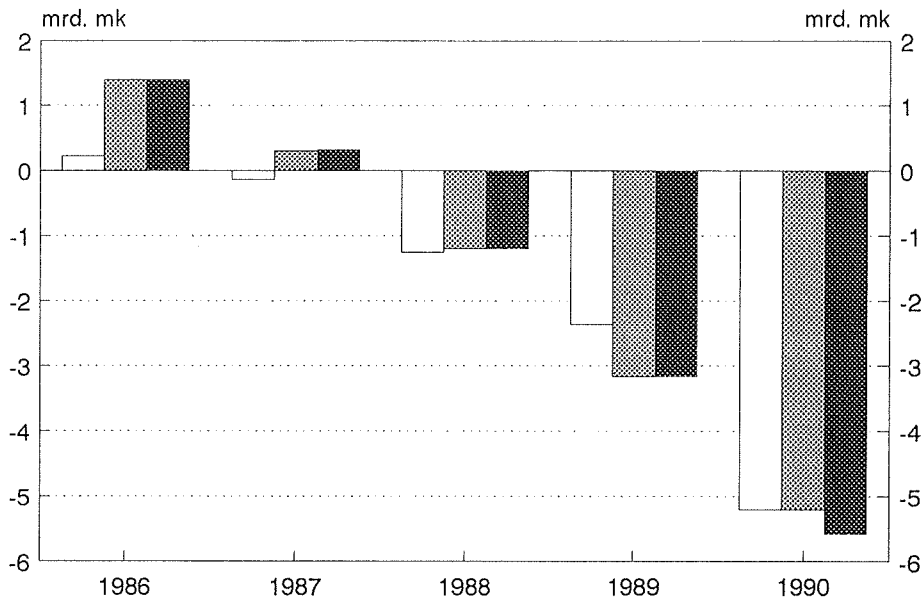
NELJÄNNESVUOSITTAIN

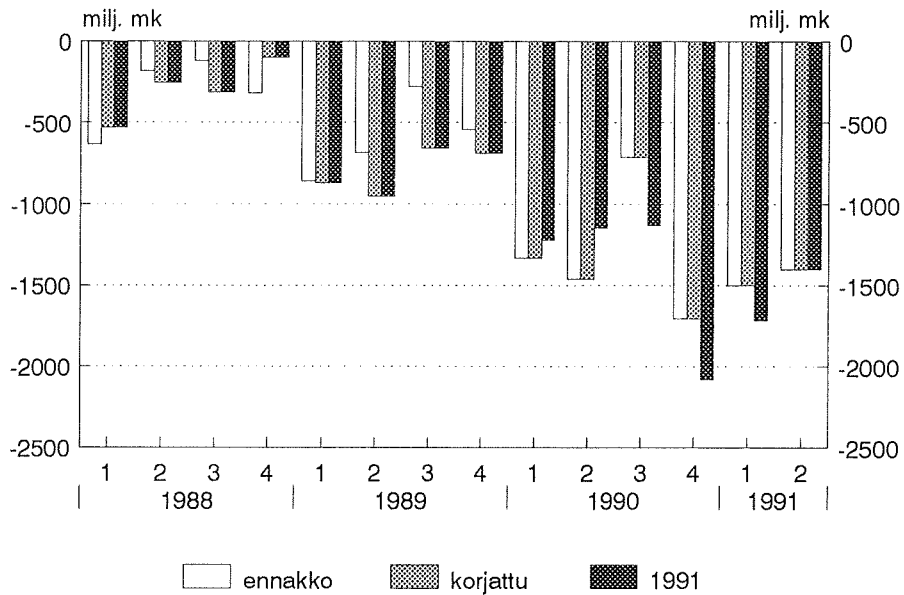
ennakko
  korjattu
  1991

PALVELUTASE

VUOSITTAIN

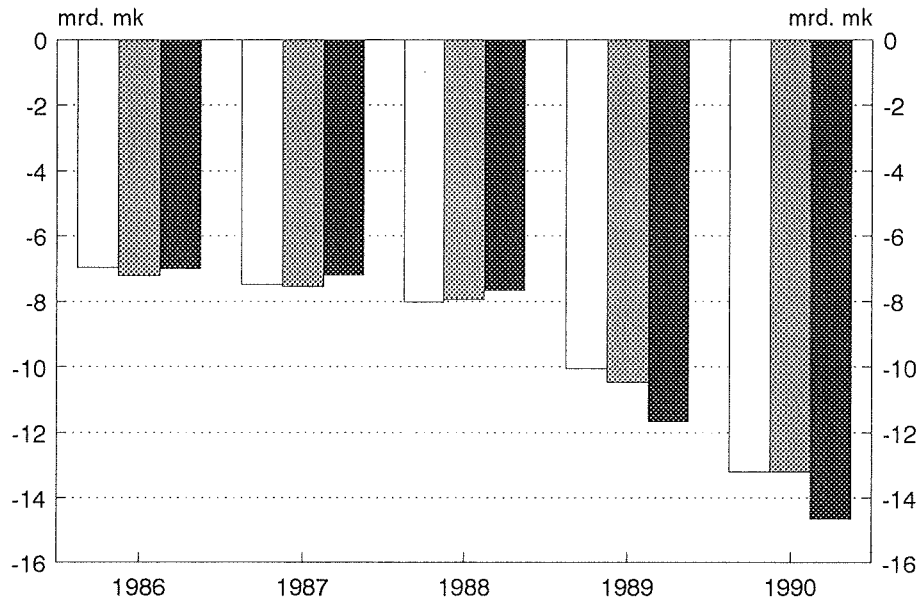

NELJÄNNESVUOSITTAIN

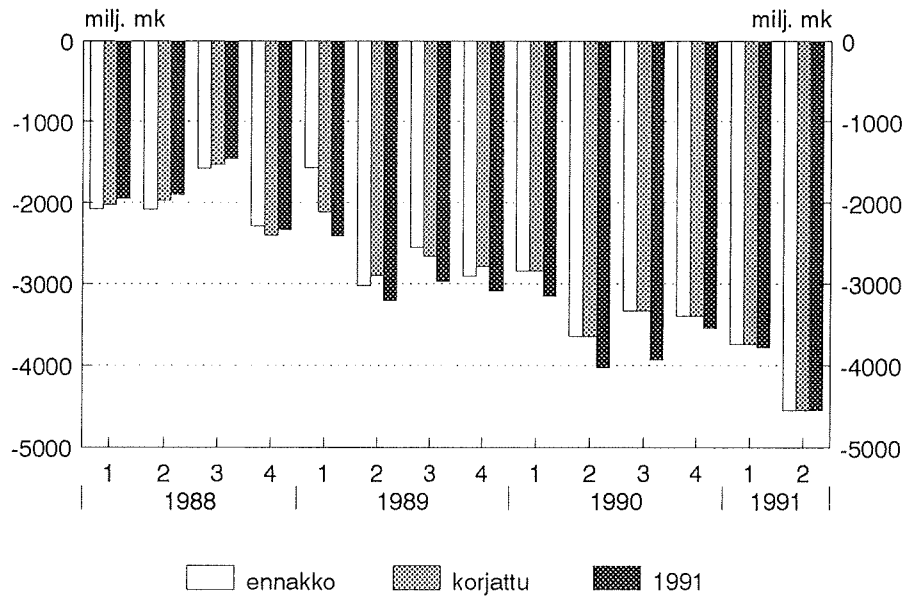

PÄÄOMANKORVAUKSET

VUOSITTAIN

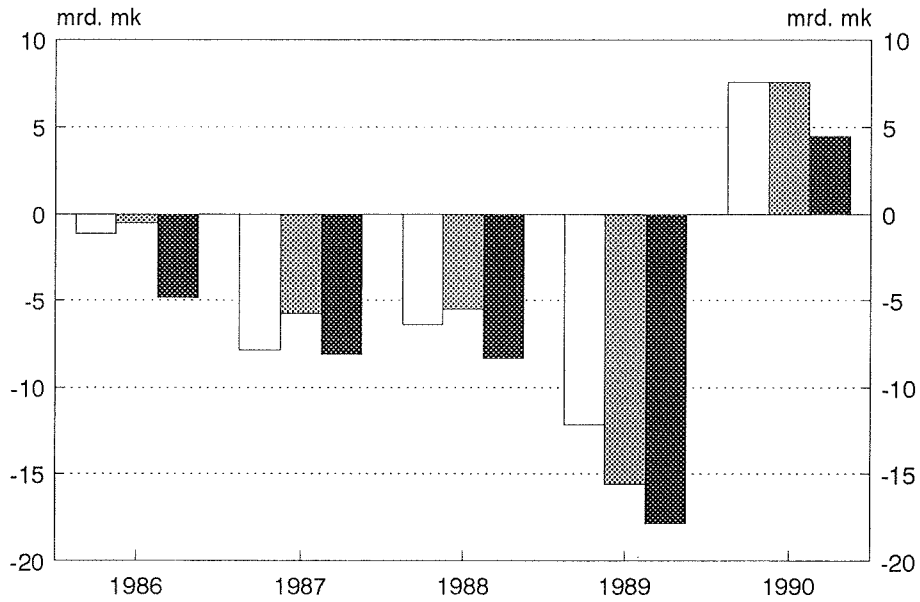
NELJÄNNESVUOSITTAIN

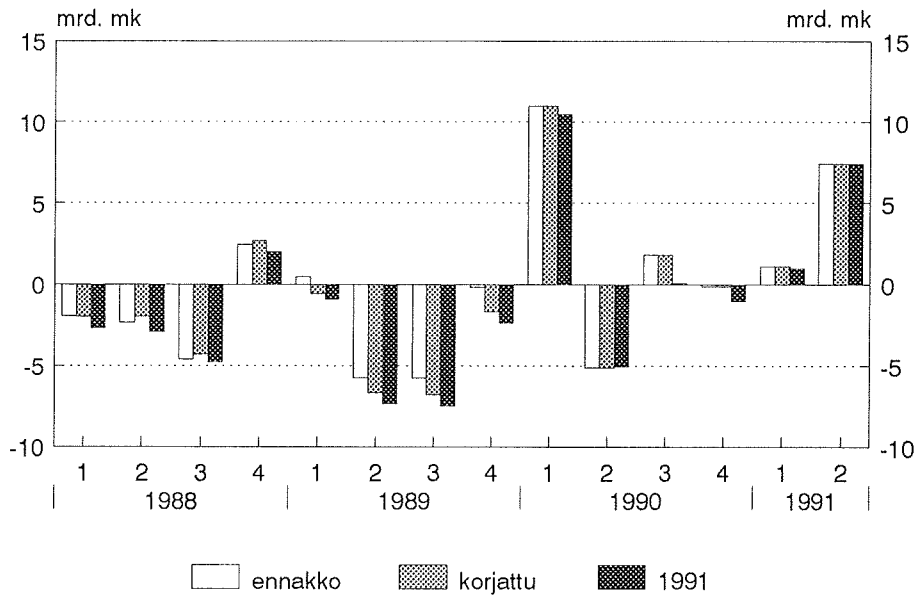

PERUSTASE

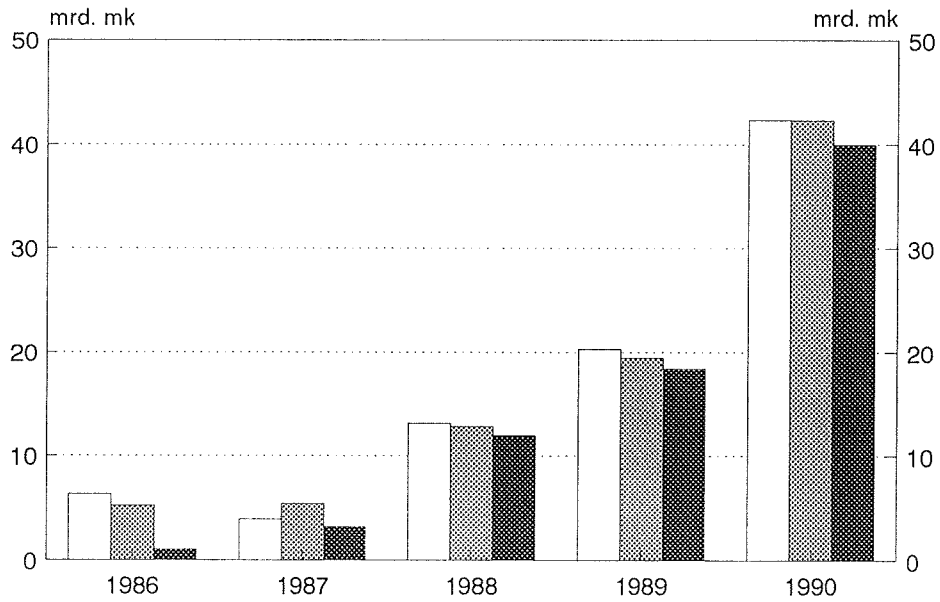
VUOSITTAIN

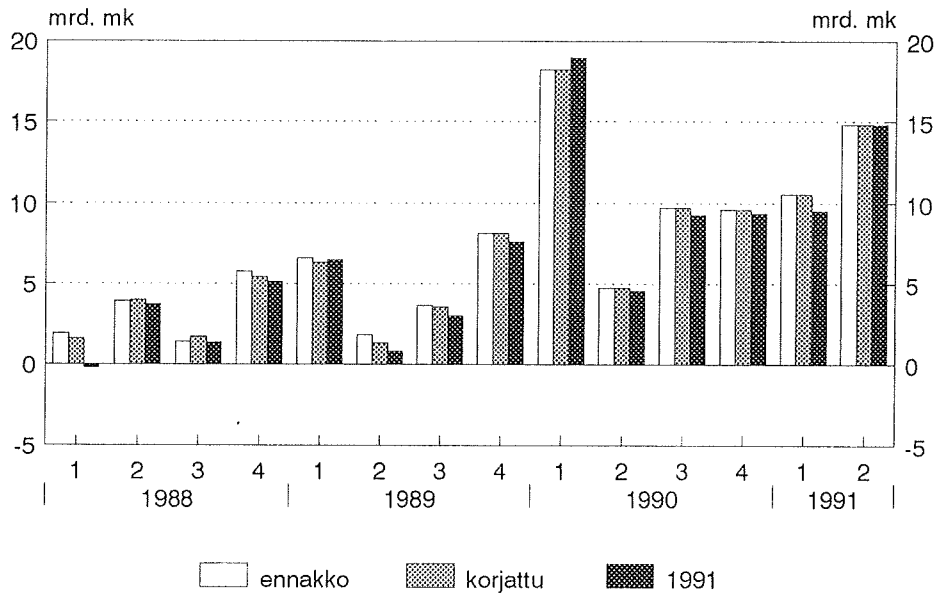
NELJÄNNESVUOSITTAIN

LAINAT JA ARVOPAPERIKAUPPA VUOSITTAIN

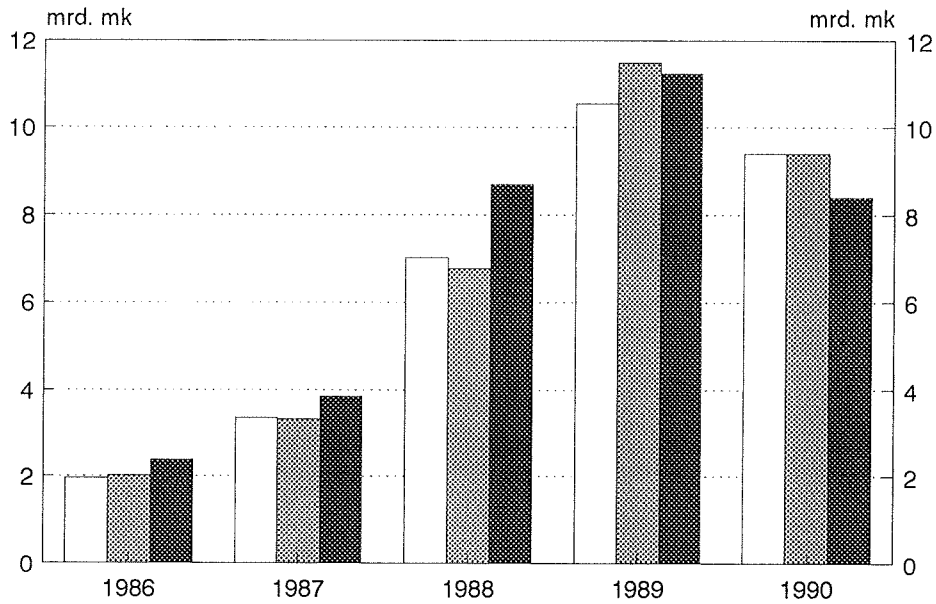

NELJÄNNESVUOSITTAIN

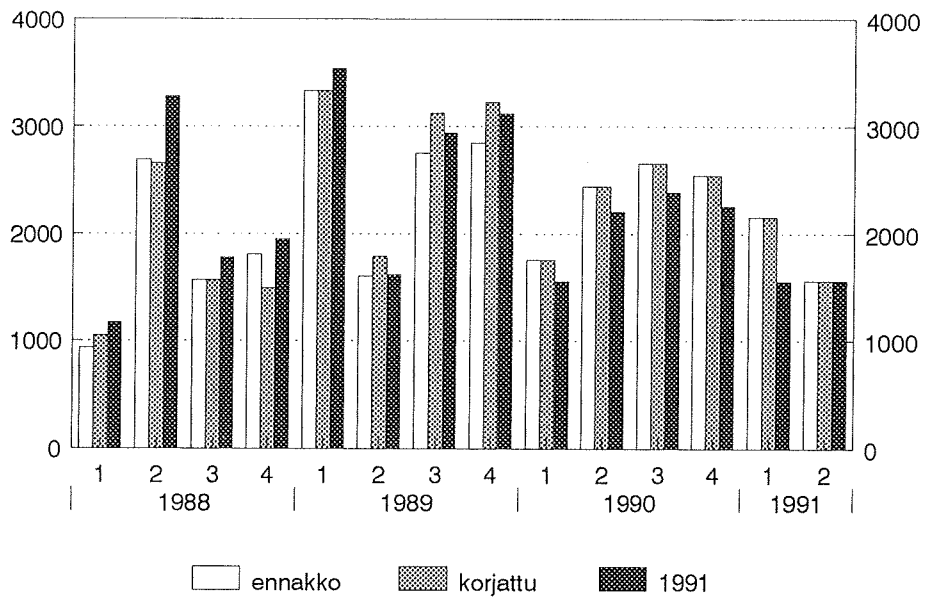

SUORAT SIJOITUKSET

VUOSITTAIN

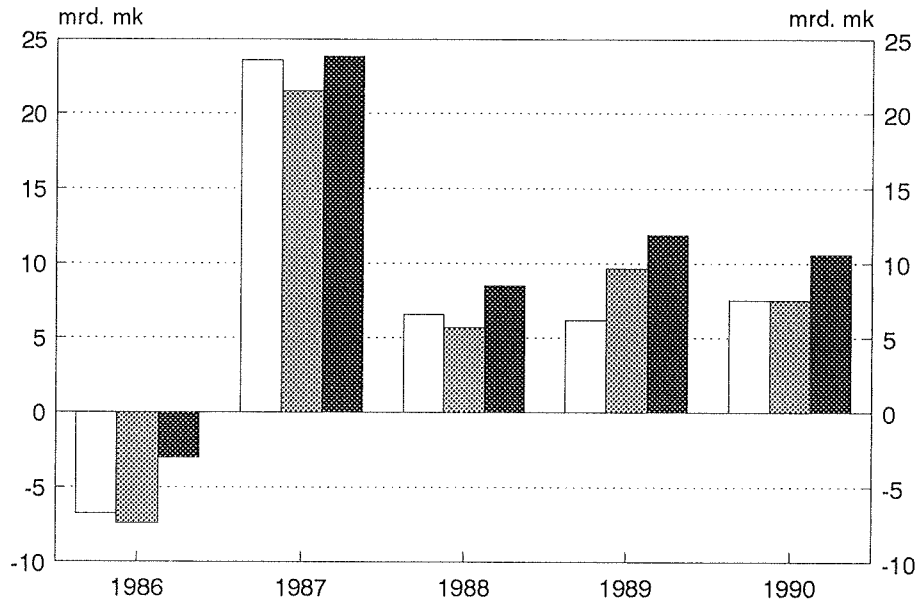

NELJÄNNESVUOSITTAIN

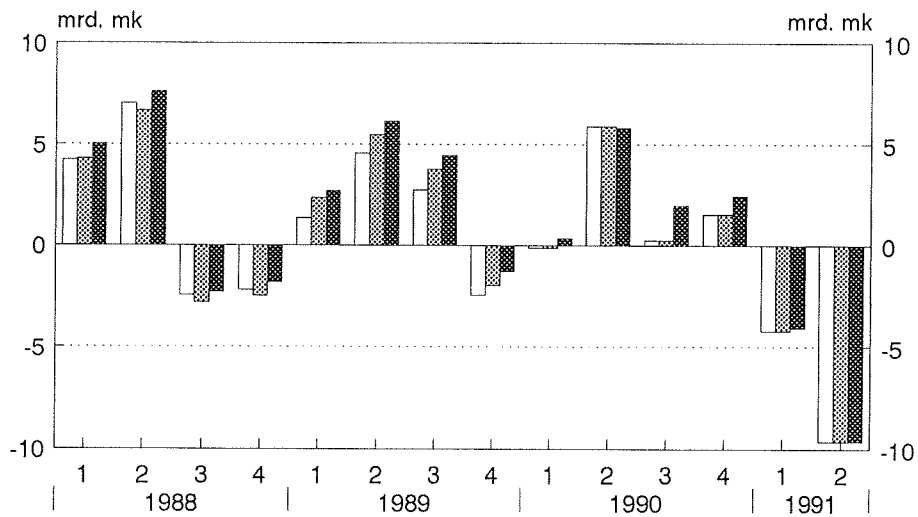

LYHYTAIKAISEN PÄÄOMANTASE

VUOSITTAIN

NELJÄNNESVUOSITTAIN

ennakko   korjattu   1991